

Часткова методика оцінювання морально-психологічного стану особового складу

Partial Methodology for Assessing the Moral and Psychological State of Personnel

Дмитро Савчук ^A

Corresponding author: ад'юнкт, e-mail: dmitry.savchuk0542@gmail.com, ORCID: 0009-0004-8567-9338

Олександр Георгадзе ^B

кандидат військових наук, доцент, заступник начальника Головного управління персоналу Генерального штабу Збройних Сил України, e-mail: alex0508@ukr.net, ORCID: 0000-0002-9306-6660

Dmytro Savchuk ^A

Corresponding author: PhD student, e-mail: dmitry.savchuk0542@gmail.com, ORCID: 0009-0004-8567-9338

Oleksandr Heorhadze ^B

Candidate of Military Sciences, Associate Professor, Deputy Chief of the Main Personnel Department of the General Staff of the Armed Forces of Ukraine, e-mail: alex0508@ukr.net, ORCID: 0000-0002-9306-6660

^A Національний університет оборони України, Київ, Україна

^B Головне управління персоналу Генерального штабу Збройних Сил України, Київ, Україна

^A National Defence University of Ukraine, Kyiv, Ukraine

^B Main Personnel Department of the General Staff of the Armed Forces of Ukraine, Kyiv, Ukraine

Received: June 15, 2025 | Revised: June 28, 2025 | Accepted: June 30, 2025

DOI: 10.33445/sds.2025.15.3.11

Мета роботи: розкриття суті часткової методики оцінювання морально-психологічного стану особового складу.

Метод дослідження: аналіз, синтез, формалізації та оцінювання матеріалу.

Результати дослідження: часткова методика надає змогу оцінити морально-психологічний стан особового складу в умовах правового режиму воєнного стану за ключовими базовими компонентами.

Теоретична цінність дослідження: результати дослідження доповнюють існуючі теоретичні положення у сфері оцінювання морально-психологічного стану особового складу, а також враховують досвід відновлення боєздатності військових частин (підрозділів) Збройних Сил України.

Практична цінність дослідження: результати проведеного дослідження можуть бути використані у ході відновлення боєздатності військових частин для оцінювання морально-психологічного стану особового складу, виявляти проблемні питання за базовими компонентами морально-психологічного стану, надавати обґрунтовані пропозиції командирам щодо підвищення моральної і емоційно-вольової налаштованості, мотиваційної і функціональної готовності особового складу до виконання бойових завдань.

Оригінальність/Цінність дослідження: в даному дослідженні запропоновано анкети для визначення значень показників оцінювання морально-психологічного стану особового складу з урахуванням досвіду відновлення боєздатності військових частин (підрозділів) Збройних Сил України.

Тип статті: теоретичний, практичний.

Purpose: disclosure of the essence of the partial methodology for assessing the moral and psychological state of personnel.

Method: analysis, synthesis, formalization and evaluation of the material.

Findings: the results of the study supplement existing theoretical provisions in the field of assessing the moral and psychological state of personnel and also take into account the experience of reconstitution the combat capability of military units (subunits) of the Armed Forces of Ukraine.

Theoretical implications: the results of the study supplement existing theoretical provisions in the field of assessing the moral and psychological state of personnel and also take into account the experience of reconstitution the combat capability of military units (subunits) of the Armed Forces of Ukraine.

Practical implications: the results of the study can be used in the process of reconstitution the combat capability of military units to assess the moral and psychological state of personnel, identify problems in the basic components of the moral and psychological state, and provide commanders with well-founded proposals for improving the moral and emotional-volitional attitude, motivational and functional readiness of personnel to perform combat tasks.

Originality/Value: this study proposes questionnaires for determining the values of indicators for assessing the moral and psychological state of personnel, taking into account the experience of reconstitution the combat capability of military units (subunits) of the Armed Forces of Ukraine.

Papertype: theoretical and practical.

Ключові слова: відновлення боєздатності, морально-психологічний стан, оцінювання, показники.

Key words: reconstitution of combat capability, morale and psychological state, assessment, indicators.

Вступ

Досвід застосування Збройних Сил України (далі – ЗС України) у ході відсічі збройної агресії російської федерації (далі – рф) свідчить, що успішне виконання військовими організаційними структурами бойових завдань залежить від рівня їх боєздатності [1-4]. Широкомасштабна збройна агресія рф із інтенсивним застосуванням засобів вогневого ураження створює передумови для нанесення військовим організаційним структурам ЗС України втрат, тобто знижує їх боєздатність. Морально-психологічне виснаження військовослужбовців, які тривалий час перебувають у зоні бойових дій, втрачали товаришів, зазнають хронічної втоми, втрачають мотивацію, залишає глибокі психологічні травми, які впливають на боєздатність військової організаційної структури. Також рф широко застосовує негативний інформаційний

вплив, який спрямований на створення хаосу та зниження морально-психологічного стану (далі – МПС) особового складу, який у свою чергу впливає на боєздатність.

Подальше успішне виконання військовими організаційними структурами, що втратили боєздатність, визначених їм бойових завдань можливе лише за умови ефективного відновлення їх боєздатності. Одним із основних заходів, які проводяться у ході відновлення боєздатності, являється проведення заходів відновлення МПС особового складу.

У зв'язку з цим триває робота в органах військового управління, військових частинах ЗС України щодо пошуку та впровадження нових підходів у діяльність суб'єктів відновлення боєздатності для підвищення ефективності проведення заходів відновлення МПС особового складу, що не можливо без використання відповідної методики. Тому виникає потреба у науковому обґрунтуванні часткової методики оцінювання МПС особового складу, як складової комплексної методики оцінювання ефективності відновлення боєздатності військової частини.

Теоретичні основи дослідження

Аналіз попередніх досліджень та публікацій з даного напрямку [5-9] свідчить про те, що єдиного підходу до оцінювання МПС особового складу не існує. Так, у роботі [5] автори пропонують оцінювати МПС особового складу за такими показниками: моральний, психологічний, суспільно-політичний, військово-професійний. У статті [6] авторами запропоновано оцінювання МПС особового складу здійснювати за компонентною структурою: ціннісно-мотиваційний, військово-професійний, психологічний компоненти. Автор у роботі [7] оцінювання МПС особового складу пропонує здійснювати на підставі кількісного визначення його основних складових: військово-професійного, морально-політичного та психологічного компонент. Запропоновані у статті [8] автором такі показники оцінювання МПС особового складу під час виконання завдань за призначенням в особливий період: мотиваційна готовність, військово-професійна компетентність, зовнішні фактори службової діяльності. Колективом авторів у роботі [9] оцінювання МПС особового складу запропоновано здійснювати за такими складовими: політичні, економічні, соціально-психологічні, ідеологічні та моральні потреби.

Проте, науковці виходили з тих наукових завдань, які були породжені актуальними проблемами практики свого часу, застосовували такі показники, які найбільш повно відбивали процеси, що розглядалися. Водночас зміни, які відбулися у практиці відновлення боєздатності військових частин з початку 2024 року свідчать, що вони не можуть бути у повній мірі застосовані в інтересах даного дослідження та потребують удосконалення. У той же час, наявний науково-методичний апарат є базовою основою для подальшого його удосконалення.

Постановка проблеми

Потребує наукового обґрунтування низка проблемних питань з пошуку та реалізації нових підходів щодо організації та проведення відновлення МПС особового складу у ході відновлення боєздатності військових організаційних структур. Тому виникає потреба у науковому обґрунтуванні часткової методики оцінювання морально-психологічного стану особового складу, як складової комплексної методики оцінювання відновлення боєздатності військової частини.

Результати

Морально-психологічний стан особового складу у військовій частині є одним із показників, що визначає її боєздатність. В умовах широкомасштабної збройної агресії російської федерації проти нашої держави необхідно підтримувати МПС особового складу, його психічну стійкість

та психологічну готовність на рівні, який забезпечує виконання поставлених бойових (спеціальних) завдань. Визначення МПС особового складу являється одним із найважливіших завдань, яке вирішується під час відновлення боєздатності військової частини.

Оцінку морально-психологічного стану особового складу $M_M(t)$ пропонується визначати за показником, який характеризує діяльність суб'єктів відновлення боєздатності спрямовану на проведення заходів щодо підвищення МПС особового складу.

Морально-психологічний стан необхідно розглядати як відображення поточного стану цільового психологічного ресурсу військовослужбовців, їх готовності ефективно вирішувати поставлені перед ними завдання [7]. Одним із основних завдань структур психологічної підтримки персоналу є моніторинг морально-психологічного стану особового складу та надання допомоги командирам військових частин (підрозділів) з питань формування, підтримання і відновлення моральної і емоційно-вольової налаштованості, мотиваційної і функціональної готовності особового складу до виконання бойових (спеціальних) завдань.

Моральна налаштованість – це спрямованість цінностей, поглядів, уявлень, переконань, норм та оцінок, що регулюють поведінку військовослужбовців, внутрішня настроєність особового складу військової частини (підрозділу) виконувати завдання за призначенням.

Емоційно-вольова налаштованість – це сукупність емоцій, почуттів, установок, вольових якостей, що регулюють поведінку військовослужбовців, прагнення особового складу військової частини (підрозділу) виконувати завдання за призначенням.

Мотиваційна готовність – це сукупність стійких мотиваційних утворень: диспозицій (мотивів), потреб, цілей, інтересів, домагань, прагнень, які актуалізуються в тих або інших умовах (ситуаціях) життєдіяльності, сприяють формуванню відповідних станів психіки військовослужбовців, психології груп і виконують спонукальну та регулятивну функції їх діяльності.

Функціональна готовність – інтегроване системне особистісне (колективне) утворення, яке включає знання про об'єкт діяльності, володіння технологією її здійснення, а також досвід практичного її застосування [10].

Таким чином, до показників які характеризують МПС особового складу пропонується віднести: моральна налаштованість, емоційно-вольова налаштованість, мотиваційна готовність та функціональна готовність.

Розрахунок значення часткового показника “морально-психологічний стан особового складу” $M_M(t)$ пропонується визначати за залежністю:

$$M_M(t) = \frac{X_M(t) + Y_M(t) + Z_M(t) + V_M(t)}{4}, \quad (1)$$

- де $X_M(t)$ – показник, що характеризує моральну налаштованість особового складу структурного підрозділу військової частини на дискретний момент часу;
 $Y_M(t)$ – показник, що характеризує емоційно-вольову налаштованість особового складу структурного підрозділу військової частини на дискретний момент часу;
 $Z_M(t)$ – показник, що характеризує мотиваційну готовність особового складу структурного підрозділу військової частини на дискретний момент часу;
 $V_M(t)$ – показник, що характеризує функціональну готовність особового складу структурного підрозділу військової частини на дискретний момент часу.

Для оцінки значення показників “моральна налаштованість”, “емоційно-вольова налаштованість”, “мотиваційна готовність”, “функціональна готовність”, пропонується використовувати розроблені нами анкети, які наведені в табл. 1-4. У зазначених анкетах методом експрес-опитування кожному α -му військовослужбовцю у структурному підрозділі військової частини запропоновано відповісти на запитання за 10-ти бальною шкалою, де 0 –

найнижча оцінка, а 10 – найвища. Зазначені питання стосуються оцінки власного стану військовослужбовця і сприйняття ним дійсності.

Оцінку моральної налаштованості особового складу структурного підрозділу військової частини $X_M(t)$ розраховуємо за залежністю:

$$X_M(t) = \sum_{a=1}^A X_{Ma}(t) / A \quad (2)$$

де $X_{Ma}(t)$ – показник, що характеризує моральну налаштованість a -го військовослужбовця у структурному підрозділі військової частини на дискретний момент часу;

A – кількість військовослужбовців, які оцінювалися у структурному підрозділі військової частини.

Моральну налаштованість a -го військовослужбовця у структурному підрозділі військової частини визначаємо за результатами його експрес-опитування на запитання анкети, яку наведено у табл. 1.

Таблиця 1 – Анкета для оцінювання моральної налаштованості військовослужбовця

№ з/п	Запитання	Відповідь (від 0 до 10)
1.	Як впливають цінності (віра, любов, повага, довіра) на цілі Вашої життєдіяльності, військової служби та засоби їх досягнення?	
2.	На скільки Ви дотримуєтесь моральних принципів і норм в умовах службової (бойової) діяльності?	
3.	Який у Вас рівень сформованості моральних якостей і національних переконань (гідність, патріотизм, відданість, доброта, обов'язковість)?	
4.	На скільки військовослужбовці Вашого підрозділу згуртовані, сумісні і злагоджені?	
5.	На скільки Ви задоволені наявністю традицій і побратимства між різними категоріями військовослужбовців підрозділу?	
6.	Який рівень довіри до командування Вашої військової частини?	
7.	Який рівень довіри і поваги до командира Вашого підрозділу?	

Оцінку моральної налаштованості a -го військовослужбовця у структурному підрозділі військової частини $X_{Ma}(t)$ визначаємо за залежністю:

$$X_{Ma}(t) = \sum_{n=1}^7 X_{Man}(t) / 70 \quad (3)$$

де $X_{Man}(t)$ – відповідь n -го військовослужбовця на n -те запитання у балах.

Оцінку емоційно-вольової налаштованості особового складу структурного підрозділу військової частини $Y_M(t)$ розраховуємо за залежністю:

$$Y_M(t) = \sum_{a=1}^A Y_{Ma}(t) / A \quad (4)$$

де $Y_{Ma}(t)$ – показник, що характеризує емоційно-вольову налаштованість a -го військовослужбовця у структурному підрозділі військової частини на дискретний момент часу.

Емоційно-вольову налаштованість a -го військовослужбовця у структурному підрозділі військової частини визначаємо за результатами його експрес-опитування на запитання анкети, яку наведено у табл. 2.

Оцінку емоційно-вольової налаштованості a -го військовослужбовця у структурному підрозділі військової частини $Y_{Ma}(t)$ визначаємо за залежністю:

$$Y_{Ma}(t) = \sum_{n=1}^6 Y_{Man}(t) / 60 \quad (5)$$

де $Y_{Man}(t)$ – відповідь a -го військовослужбовця на n -те запитання у балах.

Таблиця 2 – Анкета для оцінювання емоційно-вольової налаштованості військовослужбовця

№ з/п	Запитання	Відповідь (від 0 до 10)
1.	Який у Вас ступінь прояву позитивних емоцій (інтерес, радість, довіра, любов, віра, ентузіазм)?	
2.	Який у Вас ступінь прояву негативних емоцій (горе, зневага, злість, печаль, страх, паніка)?	*
3.	Який у Вас ступінь відповідальності за прийняті рішення та результат своєї діяльності?	
4.	На скільки у Вас сформовані вольові якості (витримка, наполегливість, рішучість)?	
5.	Який у Вас рівень психологічної стійкості до впливу негативних чинників бойової (екстремальної) обстановки?	
6.	Який у Вас рівень умінь управляти вольовими зусиллями, із яких складається виконання ваших функціональних обов'язків за посадою?	

* – на дане запитання 0 – найвища оцінка, а 10 – найнижча оцінка.

Оцінку мотиваційної готовності особового складу структурного підрозділу військової частини $Z_M(t)$ розраховуємо за залежністю:

$$Z_M(t) = \sum_{a=1}^A Z_{Ma}(t) / A \quad (6)$$

де $Z_{Ma}(t)$ – показник, що характеризує мотиваційну готовність a -го військовослужбовця у структурному підрозділі військової частини на дискретний момент часу.

Мотиваційну готовність a -го військовослужбовця у структурному підрозділі військової частини визначаємо за результатами його експрес-опитування на запитання анкети, яку наведено у табл. 3.

Таблиця 3 – Анкета для оцінювання мотиваційної готовності військовослужбовця

№ з/п	Запитання	Відповідь (від 0 до 10)
1.	Який у Вас рівень розуміння сенсу і мети службової (бойової) діяльності?	
2.	Який рівень справедливості рішень Вашого безпосереднього командира?	
3.	Який у Вас рівень задоволеності станом військової дисципліни і правопорядку у Вашому підрозділі?	
4.	Який у Вас рівень задоволеності соціальним захистом військовослужбовців?	

Оцінку мотиваційної готовності a -го військовослужбовця у структурному підрозділі військової частини $Z_{Ma}(t)$ визначаємо за залежністю:

$$Z_{Ma}(t) = \sum_{n=1}^4 Z_{Man}(t) / 40 \quad (7)$$

де $Z_{Man}(t)$ – відповідь a -го військовослужбовця на n -те запитання у балах.

Оцінку функціональної готовності особового складу структурного підрозділу військової частини $V_M(t)$ розраховуємо за залежністю:

$$V_M(t) = \sum_{a=1}^A V_{Ma}(t) / A \quad (8)$$

де $V_{Ma}(t)$ – показник, що характеризує функціональну готовність a -го військовослужбовця у структурному підрозділі військової частини на дискретний момент часу.

Функціональну готовність a -го військовослужбовця у структурному підрозділі військової частини визначаємо за результатами його експрес-опитування на запитання анкети, яку наведено у табл. 4.

Таблиця 4 – Анкета для оцінювання функціональної готовності військовослужбовця

№ з/п	Запитання	Відповідь (від 0 до 10)
1.	На скільки Вам комфортно перебувати у військовій частині (підрозділі)?	
2.	Який рівень Вашого фізичного самопочуття за останній місяць?	
3.	Який у Вас рівень психологічного самопочуття за останній місяць?	
4.	На скільки Ви задоволені рівнем організації бойової підготовки (бойового злагодження) у підрозділі?	
5.	На скільки Ви здатні керувати своїми діями та станом в ситуаціях, а також здійснювати вплив на своїх співслужбовців (підлеглих)?	
6.	На скільки Ви адекватно реагуєте на обстановку, що різко змінюється?	

Оцінку функціональної готовності a -го військовослужбовця у структурному підрозділі військової частини $V_{Ma}(t)$ визначаємо за залежністю:

$$V_{Ma}(t) = \sum_{n=1}^6 V_{Man}(t) / 60 \quad (9)$$

де $V_{Man}(t)$ – відповідь a -го військовослужбовця на n -те запитання у балах.

Для оцінки МПС особового складу використовуються такі рівні сформованості [10]: “оптимальний” ($M_M(t) \geq 0,85$) та “задовільний” ($0,7 \leq M_M(t) < 0,85$) – особовий склад військової організаційної структури здатний виконувати завдання за призначенням; “критичний” ($0,5 \leq M_M(t) < 0,7$) та “незадовільний” ($M_M(t) < 0,5$) – особовий склад військової організаційної структури не здатний виконувати завдання за призначенням.

Аналіз отриманих у ході оцінювання МПС особового складу результатів надасть змогу командуванню, офіцерам структур психологічної підтримки персоналу військової організаційної структури якісніше спланувати заходи відновлення морально-психологічного стану особового складу, що сприятиме підвищенню її боєздатності.

Висновки

Таким чином, у статті висвітлено часткову методика оцінювання морально-психологічного стану особового складу, в якій, на відміну від існуючої, використовуються показники, що характеризують моральну і емоційно-вольову налаштованість, мотиваційна і функціональна готовність особового складу. Зазначена методика надає змогу оцінити морально-

психологічний стан особового складу в умовах правового режиму воєнного стану за ключовими базовими компонентами.

Використовуючи зазначену часткову методичку, суб'єкти відновлення боєздатності отримують можливість оцінити МПС особового складу, виявити проблемні питання за базовими компонентами МПС, надати обґрунтовані пропозиції командирам щодо підвищення моральної і емоційно-вольової налаштованості, мотиваційної і функціональної готовності особового складу до виконання бойових завдань.

Перспективами подальших наукових досліджень у даному напрямі буде розробка часткової методички оцінювання підготовленості військової частини у ході відновлення боєздатності.

Фінансування

Це дослідження не отримало конкретної фінансової підтримки.

Конкуруючі інтереси

Автори заявляють, що у них немає конкуруючих інтересів.

Список використаних джерел

1. Репіло Ю.Є., Георгадзе О.А., Винокуров Д.В., Камалов Є.В., Чайковська О.Є., Ключак О.М. Погляди щодо організації та проведення індивідуальної підготовки офіцерського складу органів військового управління. Збірник наукових праць військового інституту Київського Національного університету імені Тараса Шевченка. 2024. № 82. С. 59–66. <https://doi.org/10.17721/2519-481X/2024/82-07>.
2. Neorhadze O. Metod's for assessing the level of the organization of joint training of defence forces // Сучасні інформаційні технології у сфері безпеки та оборони. 2022. № 2 (44). С. 43-47. <https://doi.org/10.33099/2311-7249/2022-44-2-43-47>.
3. Георгадзе О.А., Салаш О.А. Обґрунтування сукупності показників до комплексної методички оцінювання ефективності оперативної підготовки // Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: військові та технічні науки. 2022. № 3 (88). С. 5-17. <https://doi.org/10.32453/3.v88i3>.
4. Савчук Д.В., Георгадзе О.А. Часткова методика оцінювання укомплектованості військової частини військовослужбовцями. Збірник наукових праць Центру воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України. 2024. Том 2: № 3 (83). С. 117-121. <https://doi.org/10.33099/2304-2745/2024-3-83/117-121>.
5. Волошко С.А., Приходько І.І., Воробйов В.І. Визначення показників для оцінювання морально-психологічного стану військовослужбовців підрозділів Національної гвардії України з конвоювання, екстрадиції та охорони підсудних. Честь і закон. 2020. № 3 (74). С. 91–101.
6. Стасюк В.В., Дикун В.Г., Кириченко А.В. Експертна методика оцінювання морально-психологічного стану особового складу. Психологія та соціальна робота. 2023. Вип. 2(58). С. 50-61. <https://doi.org/10.32782/2707-0409.2023.2.6>.
7. Алещенко В. І. Методичні підходи до аналізу, оцінювання та прогнозування морально-психологічного стану особового складу. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Військово-спеціальні науки. 2018. Вип. 3 (40). С. 6–11.
8. Мась Н.М. Методика оцінки морально-психологічного стану особового складу ЗС України в особливий період. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Військово-спеціальні науки. 2017. Вип. 2 (37). С. 31–34.

9. Криворучко П.П., Хміляр О.Ф., Шпак Р.А., Василенко С.В. Морально-психологічний стан військового підрозділу: оцінка та прогнозування : навч. посіб. Київ: Молода нація, 2005. 63 с.
10. Про затвердження Інструкції з оцінювання морально-психологічного стану особового складу Збройних Сил України: Наказ Генерального штабу Збройних Сил України від 29.04.2017 № 153 р. – 24 с.

References

1. Repilo, Yu.Ye., Heorhadze, O.A., Vinokurov, D.V., Kamalov, Ye.V., Chaikovska, O.Ye., & Kliuchak, O.M. (2024). Views on the organization and conducting of individual training of officers of military administration bodies. *Zbirnyk naukovykh prats viiskovoho instytutu Kyivskoho Natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka*, 82, 59–66. <https://doi.org/10.17721/2519-481X/2024/82-07>.
2. Heorhadze, O. (2022). Metod's for assessing the level of the organization of joint training of defence forces. *Suchasni informatsiini tekhnologii u sferi bezpeky ta oborony*, 2(44), 43-47. <https://doi.org/10.33099/2311-7249/2022-44-2-43-47>.
3. Heorhadze, O.A., & Salash, O.A. (2022). Substantiation of a set of indicators for a comprehensive methodology for assessing the effectiveness of operational training. *Zbirnyk naukovykh prats Natsionalnoi akademii Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy. Serii: viiskovi ta tekhnichni nauky*, 3(88), 5-17. <https://doi.org/10.32453/3.v88i3>.
4. Savchuk, D.V., & Heorhadze, O.A. (2024). Partial methodology for assessing the staffing of a military unit with military personnel. *Zbirnyk naukovykh prats Tsentru voienno-stratehichnykh doslidzhen Natsionalnoho universytetu oborony Ukrainy*, 2(3(83)), 117-121. <https://doi.org/10.33099/2304-2745/2024-3-83/117-121>.
5. Voloshko, S.A., Prykhodko, I.I., & Vorobyov, V.I. (2020). Determining indicators for assessing the moral and psychological state of servicemen of the National Guard of Ukraine units for escorting, extradition and guarding defendants. *Chest i zakon*, 3(74), 91–101.
6. Stasiuk, V.V., Dykun, V.H., & Kyrychenko, A.V. (2023). Expert methodology for assessing the moral and psychological state of personnel. *Psykhohiia ta sotsialna robota*, 2(58), 50-61. <https://doi.org/10.32782/2707-0409.2023.2.6>.
7. Aleshchenko, V. I. (2018). Methodological approaches to the analysis, assessment and forecasting of the moral and psychological state of personnel. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Viiskovo-spetsialni nauky*, 3(40), 6–11.
8. Mas, N.M. (2017). Methodology for assessing the moral and psychological state of personnel of the Armed Forces of Ukraine in a special period. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Viiskovo-spetsialni nauky*, 2(37), 31–34.
9. Kryvoruchko, P.P., Khmiliar, O.F., Shpak, R.A., & Vasylenko, S.V. (2005). *Moralno-psykhologichnyi stan viiskovoho pidrozdilu: otsinka ta prohnozuvannia* [Moral and psychological state of a military unit: assessment and forecasting]: Textbook. Kyiv: Moloda natsiia. 63 p.
10. On the approval of the Instruction on assessing the moral and psychological state of personnel of the Armed Forces of Ukraine: Order of the General Staff of the Armed Forces of Ukraine dated April 29, 2017 No. 153. (2017). 24 p.